

Vydává Ministerstvo financí České republiky ve spolupráci s Českou národní bankou ve vydavatelství *Economia, a. s., Praha*

© Ministerstvo financí ČR

Adresa redakce: Vinohradská 49
120 74 Praha 2

Tel.: (02) 253 018 nebo: (02) 24 21 00 25, l. 6141
Fax: (02) 253 728

Šéfredaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Ministry of Finance of the Czech Republic in Cooperation with Czech National Bank in Publishing House *Economia, Prague*

© Ministry of Finance of the Czech Republic

Editor's Office: Vinohradská 49
120 74 Prague 2
Czech Republic

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

Rudolf OLŠOVSKÝ: Vývoj platební bilance v ČR v roce 1994 345

Jan HANOUSEK—Jan KUBÍN—Zdeněk TŮMA: Poptávka po penězích a ražebné v období transformace 352

Bibiana JÍLKOVÁ: K jedné možnosti hodnocení fiskální politiky 369

Vratislav HÜBNER: Platební styk v České republice 375

Václav VYBÍHAL: K možnostem uplatnění poměrových ukazatelů při hodnocení výsledků podnikatelské činnosti bank (II) 379

Karol VLACHYNSKÝ: Hedging ako spôsob istenia sa voči finančnému riziku 388

Jiří HUDEČEK: Politické rozhodování čini z památek veřejné statky 396

CONTENTS

Rudolf OLŠOVSKÝ: The Development of Balance of Payments of the Czech Republic in 1994 345

Jan HANOUSEK—Jan KUBÍN—Zdeněk TŮMA: Money Demand and Seigniorage in Transition Period 352

Bibiana JÍLKOVÁ: One Way how to Evaluate Fiscal Policy 369

Vratislav HÜBNER: Payment System in the Czech Republic 375

Václav VYBÍHAL: The Possibilities of Utilizing Ratio Indices to Evaluate Bank Profitability (Part II) 379

Karol VLACHYNSKÝ: Hedging as a Way of a Firm's Securitization against Financial Risks 388

Jiří HUDEČEK: Public Choice Transforms the Architectural Heritage into the Public Goods 396

Platební styk v České republice

Vratislav HÜBNER *

Zákon č. 6/1993 Sb. uvádí jako jeden z hlavních cílů činnosti České národní banky (dále jen „ČNB“) řízení platebního styku a zúčtování bank, péči o jeho plynulost a hospodárnost. K tomu ČNB stanoví způsob provádění platebního styku mezi bankami a na účtech u bank a způsob používání platebních prostředků bankami v platebním styku.

Platebním stykem se při bezhotovostním způsobu placení rozumí převod prostředků z účtu na účet u banky (peněžního ústavu). Hotovostním platebním stykem v nejširším slova smyslu je každé placení v hotovosti. Pro oblast bankovníctví byla definice hotovostního platebního styku zúžena a hotovostní operace jsou vázány na bankovní účet (výběr nebo složení hotovosti). Důvodem takto zúžené definice je, že centrální banka nemůže nařizovat způsoby placení u nebankovních subjektů.

Platební styk byl v minulosti legislativně usměrňován vyhláškami bývalé Státní banky československé. Obchodní zákoník s platností od 1. ledna 1992 tyto právní úpravy zrušil. Díl XXIII hlavy II části třetí obchodního zákoníku obsahuje ustanovení vztahující se ke smlouvě o běžném účtu, díl XXIV se zabývá smlouvou o vkladovém účtu. Ve většině případů (s výjimkou ustanovení § 711) jde o ustanovení, od nichž se smluvní strany mohou odchýlit. Platební styk a zúčtování mezi bankami jsou upraveny vyhláškou č. 51/1992 Sb.

Po roce 1989 se značně zvětšil počet bank na území bývalé ČSFR. V návaznosti na to bylo třeba sjednotit základní pravidla v oblasti platebního styku. Závažným problémem v té době byly zejména lhůty zúčtování. Proto centrální banka iniciovala řadu jednání s obchodními bankami, která vyústila ve vydání Všeobecných obchodních podmínek, jimiž se stanoví zásady vedení účtů klientů u bank a provádění platebního styku na těchto účtech (dále jen „VOP“) ze dne 24. 7. 1992. VOP sice nejsou závazným právním předpisem, ale bankami jsou chápány jako dohodnutá a respektovaná pravidla. VOP byly novelizovány datem 7. června 1994 a uveřejněny ve Věstníku ČNB částka 22/1994.

Ve VOP stanovila centrální banka po dohodě s bankami i vzory univerzálních platebních prostředků používaných k placení. Obsah VOP převzaly obchodní banky do vlastních obchodních podmínek pro vedení účtů a provádění platebního styku, případně ho dále zpřesnily podle situace ve vlastní bance.

Lhůty tuzemského zúčtování jsou prvotně upraveny v § 18 odst. 2 vyhl. č. 51/1992 Sb. Maximální lhůta zúčtování nesmí překročit tři pracovní dny (odepsání z účtu plátce v den D, zúčtování v clearingovém centru ČNB v den

* Vratislav Hübner, ředitel odboru účetnictví a platebního styku ČNB

Redakce příspěvek obdržela 10. 3. 1995.

D+1, připsání na účet příjemce v den D+2). Pokud banka uvedený postup ne realizuje a lhůtu prodlouží, vystavuje se nebezpečí náhrady případných škod.

Závažným problémem při placení daní bylo uvádění data odepsání z účtu plátce. V těchto případech je totiž povinnost platit splněna již dnem odepsání částky z účtu plátce. Povinnost uvádět tento údaj příjemci platby sice bankám zákon o správě daní a poplatků ukládal, ale banky nebyly schopny tuto povinnost zajistit technicky. Od prosince 1993 (v souladu s upravenou dikcí zákona) je tento údaj příjemcům platby sdělován a slouží pro stanovení poplatků za opožděné placení.

Praxe přinesla i další úkoly k řešení. Prvním z nich je dosud neuzavřený postup při výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu (daňová, soudní exekuce). V poslední době byl zpracován a ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti předložen návrh na novelizaci občanského soudního řádu. Druhým úkolem je dořešení problematiky tzv. opravného zúčtování, tj. opravy chyby v zúčtování zaviněné bankou. Postupy pro tuto činnost byly sjednoceny, v praxi se však ne vždy respektuje povinnost banky o opravném účtování účastníky písemně informovat.

Počátkem 90. let bylo na stránkách tisku silně kritizováno používání tzv. inkasního způsobu placení. Placení probíhalo z podnětu dodavatele na základě dohody uzavřené s odběratelem. Existenci uzavřené dohody banka nezkoumala. Tato forma placení byla v minulosti dosti rozšířená, dokonce ji preferovaly i některé právní normy. Po roce 1989 však začalo docházet ke zneužívání tohoto způsobu placení (inkaso bylo prováděno neodůvodněně, vrácení částek bylo zdlouhavé a komplikované). Proto bylo iniciováno jednání bank, jehož výsledkem je povinnost bank ochránit účet klienta před nepovoleným inkasem. Plátce bance sdělí, komu inkasování plateb dovolil a na jaký účet má být inkaso připsáno. Tento způsob placení, v jisté době zatracovaný, je v zahraničí považován za velice moderní a progresivní (např. Francie).

Problémy vyskytující se při realizaci platebního styku jsou pravidelně projednávány s bankami na poradách specialistů platebního styku. Cílem porad je sjednocování pravidel, hledání společných a přijatelných řešení vyskytujících se problémů.

Společná jednání specialistů vyústila v návrh, aby byla legislativně na přechodnou dobu upravena základní pravidla platebního styku. Na základě toho začaly v centrální bance v roce 1992 práce na zásadách zákona o platebním styku. Návrh zásad prošel připomínkovým řízením bank a rezortů. Z důvodu odmítavého stanoviska Bankovní asociace a představitelů některých bank a po navazujících diskuzích v ČNB se nakonec od varianty samostatného zákona o platebním styku upustilo. Základní povinnosti bank v platebním styku jsou v současné době zpracovány do připravovaného zákona o bankovníctví. Předpokládá se, že ČNB vydá k zákonu prováděcí právní předpisy.

Vzájemné zúčtování mezi bankami probíhá prostřednictvím účtů bank vedených u ČNB. Technicky je zúčtování prováděno clearingovým centrem ČNB. Položky předané bankou do clearingového centra jsou okamžitě zpracovány, zúčtovány na účtě banky plátce i banky příjemce. Zúčtování je založeno na brutto metodě, tzn. že jsou účtovány jednotlivé položky. Tím je zaručena kontrola krytí jednotlivých plateb v reálném čase. Na brutto metodu clearingového zúčtování přechází řada clearingových center v Evropě. Clearingové zúčtování v ČR splňuje nejprísnější evropské požadavky na tuto činnost.

Součástí činnosti clearingového centra ČNB je i zajišťování vzájemného platebního styku se Slovenskem. Dosavadní praxe potvrdila správnost volby technického a technologického zajištění. Po dobu provozování nedošlo k zá-

TABULKA č. 1

	1993 (únor až prosinec)	1994
denní průměrný počet položek mezibankovního zúčtování v ČR (v tis.)	285,2	372,0
celková denní hodnota těchto operací [mld. Kč]	35,5	46,3
denní průměrný počet položek zúčtovaných se Slovenskem	8 356	6 318
celková průměrná denní hodnota těchto operací [mil. Kč]	782,1	646,2

TABULKA č. 2

	stav k 31. 5. 1994	stav k 30. 11. 1994
průměrný denní počet zpracovaných položek (v tis.)	1 413,7	1 463,9
počet vedených účtů (v tis.)	7 487,1	8 306,5

sadním chybám, zúčtování probíhá spolehlivě, rychle a levně. Prostřednictvím tohoto zúčtování jsou realizovány mezistátní platby všech bank na území obou států. V souvislosti s případným ukončením clearingového zúčtování se Slovenskem budou muset jednotlivé banky navázat mezi sebou korespondent-
ské vztahy, tzn. že si musejí vzájemně otevřít účty, jejichž prostřednictvím budou vzájemné platby probíhat. Lze očekávat, že tento způsob placení bude pracnější, časově i finančně náročnější.

Samostatným okruhem činností bank je zahraniční platební styk, tj. platby do a ze zahraničí. Tyto činnosti jsou založeny na dvoustranném ujednání tuzemské a zahraniční banky. Placení mimo území státu nelze obecně právně upravit; tady je třeba vycházet z mezinárodních pravidel a zvyklostí při respektování smluvně dohodnutých podmínek. Z pozice klientů bank se jako nejvíce problémové jeví lhůty zúčtování. Podle uveřejňovaných informací bank se i tady situace výrazně mění k lepšímu (např. v Komerční bance). Platby do zahraničí jsou realizovány ve lhůtě 1–5 dnů, ve stejných lhůtách jsou zúčtovány i došlé platby. I přesto, že většina bank si otevřela účty v zahraničí, dochází dost plateb do ČR z tradice prostřednictvím účtů ČSOB.

V současné době nejsou klienti bank spokojeni s časově omezenou dispozicí s prostředky na účtě. Jedná se zejména o případy, kdy banka účtuje na tzv. sběrné účty (např. sporožiro). I když je platba na účet připsaná s valutou, tedy s vyloučením úrokového dopadu z časového prodlení v připsání, nemůže majitel účtu s těmito prostředky disponovat okamžitě. Podle ujištění např. České spořitelny by se situace měla výhledově zlepšit.

V posledních několika letech dochází k zavádění vzájemného technického propojení mezi klientem a bankou, ke zkracování lhůt v zúčtování. Kromě toho se začínají používat i nové nebo staronové platební nástroje, zejména platební karty (vč. elektronické peněženky) a tzv. zaručené šeky. Centrální banka je oprávněna legislativně upravovat používání platebních nástrojů v ban-

kovním sektoru, tedy platební nástroje vydávané k účtu v bance. Vydávání platebních karet v nebankovním sektoru je třeba posuzovat obezřetně. Zatím se asi nedá předpokládat, že by se bankovní platební karta mohla dotovat kdekoliv a že by z ní mohla být v nebankovním sektoru vyplácena hotovost. Názo-ry na používání tohoto nástroje nejsou definitivní, zkušenosti ze zahraničí nabádají k opatrnosti a uvážlivému posuzování jeho vlivu i např. na měnovou a peněžní politiku.

Koncem roku 1994 vytvořila skupina bank tzv. zaručený šekový systém. Podstatou tohoto systému je používání speciálního šeku (označeného logem systému — královskou korunou) spolu se záruční kartou plnící funkci podpisového vzoru. Banky se dohodly preferovat používání toho šeku při bezhotovostním placení v síti obchodů a služeb. Šek může být vystaven na částku až 6 500 Kč, najednou může být předloženo až 10 šeků. Banky budou podle bonity klienta posuzovat, zda a kolik šeků k účtu vydají. Zaručenost šeku spočívá v tom, že banka šek ihned proplatí nebo jeho hodnotu připiše na účet obchodníka a následně si částku zúčtuje z účtu vystavitele šeku.

V České republice neexistuje v současné době oficiální sledování rozsahu platebního styku. ČNB připravuje návrh systému informací od bank, který by měl shromažďovat údaje o rozsahu a obsahu platebního styku. Z podkladů ČNB je zřejmý rozsah mezibankovních operací a operací zúčtovaných se Slovenskem — viz *tabulka č. 1*.

Informace bank, které má ČNB k dispozici, dokládají rozsah platebního styku — viz *tabulka č. 2*.

Platební styk je jednou ze základních činností bank. Jeho včasné, plynulé a hospodárné fungování je prvořadým zájmem bank a jedním z kritérií solidnosti banky v očích klientely.

SUMMARY

Payment System in the Czech Republic

Vratislav HÜBNER, Czech National Bank

The Czech National Bank manages the payment system and clearing in banks, and cares for its smoothness and prudence. The payment system in the CR, with the exception of an agreement on account and interbank clearing, is not specifically regulated by legislation. The Czech National Bank, in accordance with other banks, issued unified and respected rules for keeping clients' accounts and payment systems.

The time-limit for clearing between banks must not exceed 3 days. Payments to and from abroad are realised within 1-5 days. A bank is responsible for ensuring that means are written off an account only with the consent of its owner. The CNB ensures clearing in the CR on a European level. The scope of this clearing is increasing. The CNB also ensures the safe clearing between the CR and Slovak Republic. It also solves problems concerning "electronic money". At the end of 1994, a new cheque system with an access card was launched in CR.